

Makale Gönderim Tarihi: 22.12.2024

Yayına Kabul Tarihi: 09.01.2025

Araştırma Makalesi

Sivas Esir Kampı (1914-1918)*

Mahmut Akkor** Nesrin Kalkan Okur***

öz

1914 yılı öncesi yaşanan değişim ve dönüşüm dünya düzeni ve devletlerin stratejilerini belirlerken, Birinci Dünya Savaşı bu değişimin bir sonucu olmuştur. Çok uluslu devletler için yıkım, sömürge devletleri için daha fazla etki alanı oluşmuştur. Savaş sırasında birçok cephe açılmış ve bu cephelerde bulunan savaş esirleri, Anadolu'da niteliklerine göre oluşturulan esir kamplarına sevk edilmiştir. Sivas Esir Kampı teknik bilgiye sahip olan esirlerin de tutulduğu nitelikli bir kampti. Kampa genellikle Kafkasya Cephesi'nden Rus esirler sevk edilmiştir. Savaşın gidişatına göre diğer cephelerden de farklı milletlere mensup esirler nakledilmiştir. Sivas Esir Kampı'na getirilen esirler misafir olarak görülmüş ve öncelikle tedavileri sağlanmıştır. Konaklama olarak oteller, evler ve kamu binaları tahsis edilmiştir. Günlük yaşamlarını kolaylaştırmak için sosyal alanlar oluşturularak sorunsuz bir yaşam sürmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. 3 Mart 1918 yılında imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması ile Kafkasya Cephesi kapanmış ancak Sivas Esir Kampı varlığını bir müddet daha devam ettirmiştir. 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmış ve antlaşma maddelerinden bazıları esirler üzerinden şekillenmiştir. Antlaşma neticesinde esirlerin değişimi için güvenlik önlemleri alınmış ve merkezi sevk noktalarına ulaşmaları sağlanmıştır. Bu çalışma, Birinci Dünya Savaşı döneminde Anadolu'nun farklı bölgelerinde tutulan esirlerin kaldıkları kamplardan biri olan Sivas Esir Kampı'ndaki yaşamı, arşiv belgeleri ve çeşitli kaynaklar ışığında ortaya koymak için hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti, Sivas, Esir Kampı.

Sivas Prisoner Of War Camp (1914-1918)

ABSTRACT

The changes and transformations that occurred before 1914 shaped the world order and the strategies of states, and the First World War became a result of this transformation. For multinational states, it brought destruction, while for colonial states, it created wider spheres of influence. During the war, many fronts were opened, and the prisoners of war captured on these fronts were transferred to prisoner camps in Anatolia based on their qualifications. The Sivas Prisoner Camp was a specialized camp where prisoners with technical expertise were also held. Prisoners, mostly Russian, were transferred from the Caucasus Front to this camp. Depending on the course of the war, prisoners belonging to various nationalities from other fronts were also transferred to the camp. The prisoners brought to the Sivas Camp were regarded as

* Bu çalışma Nesrin KALKAN OKUR tarafından Doç. Dr. Mahmut AKKOR danışmanlığında Kırklareli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanmış olan "Birinci Dünya Savaşı'nda Sivas Esir Kampı" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Doç. Dr. Kırklareli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Cumhuriyet Tarihi Anabilim Dalı, akkor@klu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0222-270X.

*** Bilim Uzmanı, nesrinkalkan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5076-447X.

guests, and their treatment was prioritized. Hotels, houses, and public buildings were allocated for their accommodation. To ease their daily lives, social areas were created to ensure they lived a trouble-free life. With the signing of the Brest-Litovsk Treaty on March 3, 1918, the Caucasus Front was closed; however, the Sivas Prisoner Camp continued to exist for some time. On October 30, 1918, the Armistice of Mudros was signed, and some of the articles of this treaty were shaped around the issue of prisoners. As a result of the agreement, security measures were taken to facilitate the exchange of prisoners, and their transfer to central dispatch points was ensured. This study has been prepared to shed light on the life in the Sivas Prisoner Camp, one of the camps where prisoners were held in various regions of Anatolia during the First World War, based on archival documents and various sources.

Keywords: World War I, Ottoman Empire, Sivas, Prisoner Camp.

Giriş

Ulusların siyasi hedefleri doğrultusunda yaşanan gelişmeler daima güçlenmeyi ve stratejiler karşısında değişim ve dönüşümü gerektirmiştir. Osmanlı Devleti için "Avrupa'ya açılan kapı" niteliğinde olan Çimpe Kalesi'nin alınması, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'da da var olması demektir. Avrupa'daki varlığından itibaren Osmanlı Devleti'nin ticari ve siyasi faaliyetleri, Avrupalı devletlerin çıkarlarını etkilemeye başlamıştır (Finkel, 2014, s.14). Büyüyen devlet, stratejik bir konuma ulaşmıştır. XVI. yüzyıla kadar asker, silah ve mühimmat olarak da güçlü olan devlet, silah sanayisine kaynak temin etme amacıyla sahip olduğu coğrafyada çeşitli üretim tesisleri kurmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu gelişimi karşısında Avrupalı devletler yeni keşifler yaparak ekonomide ve silah sanayisinde güçlenmeye başlamışlardır. Güçlenen Avrupalı devletler ile yaptığı muharebelerden ağır yenilgiler alan Osmanlı Devleti; askeri, ekonomik ve siyasi alanda bir takım ıslahat hareketleri yapmışsa da beklediği başarıyı elde edememiştir. Dünyadaki gelişmeler, devletlerin çıkarları ve çözülemeyen sorunlar dünya savaşını kaçınılmaz kılmıştır. Birinci Dünya Savaşı, 20. yüzyıl siyasi tarihinin şekillenmesine etki ederken, aynı zamanda dünya tarihi açısından da son derece büyük önem arz etmektedir. Çatışmalar sırasında ciddi can kayıpları yaşanırken ele geçirilen savaş esirleri, devletlerin siyasi stratejileri için önemli noktalardan birini oluşturmuştur.

Arapça *esir* kökünden türetilen ve sıfat olan esir kelimesi, savaş tutsağı anlamına gelmektedir. Esaret olgusu, tarih boyunca çeşitli devletler tarafından kölelik olarak kullanılmıştır (Özel, 1995, s. 382-389). Semavi dinler sonrasında insanın değerli bir varlık olarak gözetilmesiyle birlikte esir hakları oluşmaya ve esirler, kölelikten ayrı tutulmaya başlamıştır (Özel, 2003, s. 106). 1648 tarihinde Avrupa'da imzalanan Westfalya Antlaşması ve 1856 Paris Deklarasyonu esir hakları bakımından önemli bir belge niteliği taşımaktadır (Akkor, 2019a, s.73). Ayrıca esirlerin statüsünü ve haklarını belirleyen çalışmalar olan 1906 Cenevre Konferansı ve Sözleşmesi, 1907 Lahey Konferansı ve Sözleşmesi ile Osmanlı Devleti tarafından hazırlanan Üsera Hakkında Talimatname bu alandaki önemli çalışmalardır (Kalkan Okur, 2022, s. 40-50).

Birinci Dünya Savaşı'nda Cepheler

Avrupalı devletlerin kendi aralarındaki siyasi, askeri ve ekonomik rekabet dünyayı büyük bir savaşa sürükledi. Her bir devletin kendine göre farklı hesapları ve çıkar alanları vardı. Gerek Avrupa coğrafyasındaki rekabet gerekse de sömürgelerdeki çekişmeler önü alınmaz bir mücadeleyi tetikledi. Osmanlı Devleti özelinde Avrupalı devletler, böl-parçala-yönet stratejisiyle kendi aralarında gizli antlaşmalarla başta Orta Doğu coğrafyası olmak üzere tüm Türk topraklarını kendi aralarında paylaşmışlardı. Savaş döneminde yaşanan kimi gelişmeler, kısmi plan değişikliklerine neden olsa da savaş sırasında imzalanan gizli antlaşmalara sadık kaldılar (George, 2021, s. 13).

17. yüzyılda toprak kayıpları başlayan Osmanlı Devleti, 20.yüzyıla kadar sahip olduğu coğrafyanın büyük bölümünü savaştığı devletlere ve bağımsızlığını kazanan milletlere terk etmek zorunda kaldı. Özellikle 1912-1913 Balkan Savaşlarında alınan mağlubiyet, devlet açısından büyük psikolojik yıkıma neden oldu. Osmanlı Devleti, Balkan Savaşlarındaki kayıpları telafi etmek ve siyasi yalnızlığa son vermek için 2 Ağustos 1914 tarihinde Sadrazam Sait Halim Paşa Yalısı'nda Almanya ile ittifak antlaşması imzaladı (Türkmen, 2019, s. 735). Çok geçmeden de savaşa resmen dahil oldu.

Dünyanın yeni bir döneme girmesine neden olan Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti yaklaşık olarak 3.000.000 kişiyi silahl altına almıştır (Beşikçi, 2015, s. 122). Osmanlı Devleti, farklı coğrafyalarda birçok cephede mücadele etmişti. Sivas Esir Kampı'nda kalan esirlerin durumunu daha iyi anlamak için Kafkasya, Kanal, Irak ve Çanakkale cephelerinde yaşanan süreçleri hatırlamak gerekmektedir.

Cephelerin Genel Durumu

Kafkasya Cephesi'nin muharebe hattını kuzeyde Karadeniz ve Kafkas Dağları, doğuda Hazar Denizi, güneyde İran'ın kuzeyi, Van Gölü'nün güneyinden Mardin-Urfa çizgisi, batıda Sivas-Samsun-Malatya ile Fırat Nehri oluşturmuştur. (Beşikçi, 2015, s. 114-127). Cephede yaşanan muharebelerde çoğunlukla Ruslar ve Ermeniler ile birlikte Rus ordusunda bulunan Müslümanlar da vardı. 1915 yılı içerisinde Ruslardan 800 esir alınmıştır. Rus esirlerden 650 nefer ve 1 zabıt Erzurum'a getirilmiştir. Savaş boyunca 20 bine yakın Rus esir olabileceği tahmin edilmektedir. Ruslar dışında Karadeniz'de savaş gemileri batırılan İngiliz ve Fransız ordularından da mürettebat esir edilmiştir. Bu esirler Erzincan, Erzurum ve sonrasında Sivas'a nakledilmiştir (BOA, HR. SYS., 2193:35).

Kanal Cephesi; Suriye, Sina ve Filistin ile Mısır-Süveyş hattı olarak stratejik bir öneme sahiptir. Bölgede IV. Ordu bulunmaktadır. IV. Ordu'ya bağlı olarak VII. Kolordu Şam-Kudüs'te, XII. Kolordu Halep-Humus'ta bulunmaktadır (Beşikçi, 2015, s. 114). İngiliz ve Hint askerlerinin çoğunluk olduğu bölgede İngilizlerin safında savaşan Müslüman Araplar ve Hint Müslümanları da yer almıştır. İngiliz birliklerinden 2.000 kadar esir yakalanarak esir kamplarına sevk edilmiştir (BOA, HR. SYS., 2257:17).

Irak Cephesi; Suriye çölünden İran coğrafyasına kadar, Fırat ve Dicle nehirlerinin arası muharebe sahası olan bölgedir. Bölgede Irak ve Havalisi Umum Kumandanlığına

bağlı olarak 38. Tümen bulunmaktadır (Beşikçi, 2015, s. 114). Petrol kaynaklarının hâkimiyet altına alınabilmesi için İngiltere tarafından açılan önemli bir cephe dir. İngiliz birliklerinden 14.000 kadar esir alınmıştır, sadece Kut'ül Amare Savaşı'nda 13.672 İngiliz askeri Osmanlı Devleti'ne teslim olmuştur (Akkor, 2019a, s. 53). Alınan esirler, Anadolu'nun farklı bölgelerindeki esir kamplarına sevk edilmiştir.

Stratejik öneme sahip olan Çanakkale Cephesi, İtilaf Devletleri tarafından İstanbul'u alarak Osmanlı'yı savaş dışı bırakmak, Ruslara boğazlar üzerinden yardım götürebilmek ve Kafkasya'da Ruslarla savaşan Türk birliklerinin dikkatlerini buraya çekmek amacıyla açılmıştır. Bölgede genel olarak I. Ordu'ya bağlı birlikler bulunmaktadır (Beşikçi, 2015, s. 114). İngiliz ve Fransız ordularıyla muharebeler yapılmış ve 1915 yılı içerisinde çatışmalarda Osmanlı Devleti, İtilaf Devletlerine mensup 8.394 askeri esir almıştır (Akkor, 2019a, s. 32). Esirler, Anadolu'daki esir kamplarına sevk edilmiştir.

Galiçya, Makedonya ve Romanya'da açılan cephe lerde Osmanlı Devleti, müttefik ordularla birlikte Romanya ve Rusya'ya karşı savaşmıştır. Bölgede 3.000 kadar esir ele geçirilmiştir (Tunalı, 2017, s. 90). Müttefiklere yardım amaçlı açılan cephe lerde ele geçirilen esirlerin bir kısmı Anadolu'da esaret yaşamıştır.

Osmanlı Devleti'nin bizzat savaştığı cephe ler haricinde Avrupa cephe lerinde gerçekleşen muharebelerde esir düşen Müslüman askerler olmuştur. Almanlar, Fransız ordusundan Cezayir ve Tunus kökenli esirlerin bir kısmını; Avusturya ise Ruslardan aldıkları Müslüman kökenli esirlerin yine bir kısmını Osmanlı Devleti'ne göndermiştir (Işıldak, 2014, s. 113-114).

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti Topraklarında Bulunan Savaş Esirleri

Savaş döneminin yoğun gündeminde ve düşünöldüğünün çok üzerinde var olan esir sayısı, Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştı. Barınma, yeme-içme, sağlık, çalışma vb. tüm durumları dikkate alındığında esirlerle ilgilenmek başlı başına bir sorundu. Esirlerin kamp olarak sabit bir yerde bulunmayışları esir sayısında değişkenliğe neden oluyordu. Bir esir, birden çok kampta kayda alınabiliyordu. Bu nedenle net bir esir sayısı ortaya koymak güçtür. Tespit edilebilen rakamlara göre Osmanlı Devleti'nin elinde 23.500 İngiliz (Akkor, 2019a, s. 86), 19.795 Rus (Akkor, 2017, s. 46), 3.000 Rumen (Tunalı, 2017, s. 90), 120 Fransız (Çapa, 2010, s. 122) ve 1 İtalyan (BOA, HR. SYS., 2156/11) olmak üzere toplam 46.416 esir mevcuttu.

Esirler arasında farklı milletlerden de askerler vardı ancak bunlar bağlı oldukları devletlerin ordularından esir alındığı için, ilgili devlete bağlı esir kabul edilirdi. Örneğin Rus esiri olarak kabul edilen İlia Yegorovitch isimli kişi, 19. Türkistan Alayı'na mensuptu (Çelik, Karacakaya vd. 2018, s. 269). Polonya asıllı esirler, yine Rus esir olarak kabul edilmişti (Köstöklü, 2015, s. 4-19).

Sivas Esir Kampı'nda 8 Alman ve sayısı net bilinmeyen Avusturyalı esirlerin olduğu tespit edilmiştir. Osmanlı Devleti müttefiklerinin vatandaşı olan bu esirler, memleketlerine iade edilmesi için İstanbul'a gönderilmiştir. (BOA, HR. SYS., 2221:47).

Bahsi geçen esirlerin Ruslar tarafından Avrupa cephelerinde esir alındığı, Rus üniforması giydirilmek suretiyle ordunun ön safhalarında feda edilebilir kişiler olarak kullanıldıkları düşünülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde esirlerle ilgili bilgi sağlayan birim, İstihbarat Kalemi idi. Savaş ve esirler hakkındaki malumatlar, öncelikle bu birime ardından esir kamplarına ve yardım kuruluşları olan Uluslararası Kızılhaç ve Hilal-i Ahmer'e aktarılıyordu (BOA, HR. SYS., 2255:10; BDH, 3166:7). Esirlere yapılan muamele ya da esirlerin çeşitli işlerde çalıştırılması, devletlerarası ilişkileri ciddi şekilde etkiliyordu. Askerlik ve askerleri ilgilendiren konularla alakalı olarak seferberlik ilanı sonrasında Sevkiyat-ı Askeri Komisyonları kurulmuştur (BOA, DH. İD., 141:12). Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kurulan esir kampları, Lahey Sözleşmesi ve Üsera Talimatnamesine göre oluşturulmuştur (BOA, HR. SYS. , 569:1. ; BOA, DH. SYS., 123:30). Kampların kurulacağı yerleri, Kolordu Komutanlığı gibi yüksek komutanlıklar belirlemiştir (Boissier et Visser, 1917, s. 44).

Esir alınan askerler öncelikle toplama kamplarına gönderiliyordu. Esir alınan her bir asker için bir defter tutulup kart yazılırdı. Defter ve kartta esirle ilgili isim, soy isim, esir edildiği yer ve tarih, doğum tarihi, bağlı olduğu birlik, bulunduğu esir kampı gibi bilgiler yer alıyordu. Bunun dışında bir de esire ait fotoğraf bulunması gerekmekteydi (BOA, DH. ŞFR., 469:42). Tüm bilgilerin savaşan devletlere düzenli olarak paylaşılması kararlaştırılmıştı (BOA, HR. SYS., 2223:2). Herhangi bir karışıklık ve okuma hatası oluşmaması için esirlere ait tüm bilgiler, Latin harflerle Üsera Zabıtname-i Mahsus Defteri'ne kaydedilmişti (KA, 197:43).

Sivas Esir Kampı

Sivas, 1871 Vilayet Nizamnamesi ile Bozok, Karahisar-ı Şarkî, Divriği, Tokat, Amasya, Canik ve Çorum'u kapsamaktaydı. Nizamname sonrasında Sivas Sancağı; Amasya, Tokat, Karahisar-ı Şarki sancaklarına ayrılmıştır (Gençoğlu, 2011, s. 35). Bayındırlık olarak bakılacak olursa Sivas'ta, Vali İsmail Hakkı Paşa yolları tamir ettirip kaldırımlar yaptırmıştır. Şehri ve halkı selden korumak için dere yataklarındaki evleri yıktırmıştır. Vali Halil Rifat Paşa ise Hükümet Konağı, onun hemen arkasına 25 odalı konak yaptırmıştır. Kızılırmak'ın iki yakasını birleştirmek adına 15 gözü bulunan köprü inşa ettirmiştir. Okullar, kışlalar, hastaneler ve 800 kişilik hapisane yaptırılmıştır (Akbulut, 2009, s. 217). Cihan Harbi sırasında cepheye sevk edilen askerlerin dinlenmesi için dönemin valisi Muammer Bey tarafından tesisler kurulmuştur (Münim Mustafa, 2023, s. 30-33). İki askeri bir tanesi sivil olmak üzere üç hastane şehre hizmet vermektedir (Sivas, <http://www.maggiéblanck.com/Azarian/Sivas.html>).

Sivas'ın nüfusu 1914 tarihindeki kayıtlarda 1.169.443'tür. Toplam rakam içerisinde nüfus dağılımı 939.735 Müslüman, 75.324 Rum ve 151.674 Ermeni'dir (Gökbel, 2004, s. 171). Savaş başlayınca Sivas'a Kürt, Arap ve Yahudi aileler de yerleştirilmiştir (BOA, DH. ŞFR., 554:88). Ermeniler çoğunlukla Suşehri'nde yaşıyordu. Bölgede isyan hareketleri baş gösterince Suşehri'nde bir talimgah kurulmuştur (Gökbel,

2004, s. 178-180). Talimgâhın varlığı bölgede yaşayan esirlerin güvenliğine katkı sağlamıştır.

Sivas'ın iklimi, tarım ve hayvancılık yapmaya uygun olduğu için geçim ekonomisi genellikle tarım ve hayvancılık olmuştur. Őehir, hububat merkezidir. Ordunun ihtiyaını karşılamak için Sivas'tan farklı kalemlerde yaklaşık 53 ton erzak-zahire gönderilmiştir (BOA, DH. ŞFR., 457:85). Erzincan'a yakınlık sebebiyle III. Ordu'ya Sivas başta olmak üzere Samsun ve Trabzon'dan iaşe sağlanmaktaydı (BOA, DH. İ. UM. EK, 73:64). Özellikle X. Kolordu'ya sağlanan ihtiyaçlar Sivas'tan karşılanmıştır. Ordunun ihtiyaı karşılandıktan sonra Sivas'ta yaşayan ahali için de yeterli miktarda tohumluk ve yiyecek bulunmaktaydı (BOA, DH. İ.UM. EK, 106:34).

İklim olarak Sivas, karasal iklime sahip olduğu için kışları sert, soğuk ve yağışlıdır. Bu da yaşamı hem insanlar hem de hayvanlar için kısmen olumsuz etkilemekteydi. Dönem Şartları itibariyle orduda destek olarak hayvanlar da iklim Şartlarından ve savaş koşullarından mustarip olabiliyordu. Gerekli hallerde hayvanların bakımı ve tedavileri için Sivas'ta bir hayvan hastanesi kurulmuştu (Harp Tarihi Encümeni, 1931, s. 9-27).

Sivas'ta bir esir kampı kurma kararını Enver Paşa vermiştir. Harbiye Nazırı Enver Paşa, Kafkasya Cephesi'nde inceleme yapmak için bölgeye giderken Sivas'a uğramış ve Sivas'ta bulunduğu süre zarfında inceleme ve denetlemelerde bulunmuştur (Sakarya, 2021, s. 79). Enver Paşa, Erzincan'da bulunan III. Ordu Üsera Garnizonu kalabalıklaştığı için esirlerin bir kısmının Sivas'a nakledilmesini emretmiştir (BOA, HR. SYS., 2255:10). Bunun üzerine Hükümet Binası çevresindeki boş arazilere üç askerî bina yapılması kararlaştırılmıştır. Kolordu için de Reji Dairesi uygun görülmüştür. Erzincan'da bulunan garnizonun nakli ile beraber 1916 tarihinde Sivas Üsera Garnizonu/Sivas Esir Kampı kurulmuştur (BOA, DH. İD., 206:6). Sivas Esir Kampı, Anadolu'da kurulan ilk kamplar arasında yer almaktadır. Bundan başka Afyonkarahisar, Çankırı, Ankara, Kırşehir, Kastamonu, Bursa, Konya dahil birçok yerleşim yerinde esir kampları bulunmaktadır. Savaş yılları boyunca kimi zaman esir talepleri kimi zaman da devlet idaresinin kararıyla Sivas dahil tüm esir kampları arasında nakiller yapılmıştır (Kalkan Okur, 2022, s. 67).

Sivas'ta bulunan esirlerin büyük bölümü, Kafkasya Cephesi'nde ele geçirilen Rus askerlerinden oluşuyordu. Savaşın devam ettiği yıllarda gerekli görülen hallerde kampa Çanakale Cephesi, Irak Cephesi ve Filistin bölgesinde ele geçirilen esirler de sevk edilmişti. İtilaf Devletlerine ait esirler haricinde Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan devletlerden de esirler geliyordu. Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın ele geçirdiği Müslüman esirlerden bir kısmı, Osmanlı Devleti'ne gönderilmişti. Bu esirlerden Amele Taburları adlı birlikler oluşturulmuştur (BOA, DH. ŞFR., 471:71). Esirler, Sivas'a nakledilirken Ankara'ya kadar demir yolu, sonrasında ise kara yolu kullanılmıştı (BOA, DH. ŞFR., 504:5). Demir yolu hattını kullanmadan gelen esirler ise kara yolunu kullanmış, hatta zaman zaman yürüyerek yola devam etmişlerdi (BOA, DH. ŞFR., 504:5. ; BOA, DH. İ.UM. EK., 15:46). Sivas Esir Kampı'nda Rus, Ermeni, Tatar, Polonyalı, Romen, Gürcü, İtalyan, Yunan, İngiliz, Hint Müslümanı, Cezayirli, Tunuslu, Fransız ve Katolik Alman esirler de bulunmaktaydı (Kalkan Okur, 2022, s. 63-216).

Sivas Esir Kampı'na Çanakkale Cephesi'nde ele geçirilen 8 İngiliz esir getirilmişti (KA, 1013:69, KA, 1013:69.1). İngilizlerin haricinde Fransızlar da Sivas Esir Kampı'na sevk edilmişti. 18 Fransız eri ile 2 Fransız subayı kampta esaret yaşamıştır. Sivas'ta 16 Fransız denizci, Sivas Hastanesi'nde ise 100 Rus esiri bulunmaktaydı. Afyonkarahisar'dan sevk edilen 20 Fransız esir ve 23 Rus esir ise Eylül 1915'te garnizona ulaşabilmiştir. III. Ordu Üsera Garnizonu'nun Sivas'a nakli sonrasında kampta bulunan Rus esirlerin sayısı şu şekildedir; 17 Ağustos-4 Eylül 1915 tarihleri arasında 75 er sevk edilmiştir. 17 Ekim 1915 tarihine kadar garnizonda 30 subay ile 1.789 er vardır. 4 Eylül 1915 tarihine kadar vefat eden Rus esiri sayısı 785 olarak belirtilmiştir. En son 4 subay 35 er sevk edilmiştir. Toplamda 34 subay, 1.896 er ile 1.930 esir kaydedilmiştir. Sevklerin ve nakillerin sürekliliğinden dolayı kampın kapanmasına kadar olan toplam sayı net olarak verilememektedir. Tespit edilebilen esir sayılarından yola çıkarak Sivas Esir Kampı'nda ortalama 2000 kişinin kaldığı düşünülmektedir (Kalkan Okur, 2022, s. 67-68). 22 Mart 1915-7 Nisan 1915 tarihleri arasında 28 Yunan askeri Sivas'ta, hastanede hayatını kaybetmiştir. Bu askerler Sivas'ta esaret mi yaşıyordu yoksa tedavi amaçlı başka kamplardan mı geldi tespit edilememiştir.

Kampta savaşın tarafı olan devletlere bağlı birçok milletten esir vardı ancak savaş şartları gereği toplamda kaç kişinin kampta kaldığını söylemek mümkün değildir. Kayıt tutmada yaşanan güçlükler ve esirlerin farklı gerekçelerle kamplar arasında nakilleri gibi sebeplerle, ne Sivas ne de diğer esir kamplarında kalan asker sayısı net tespit edilemiyor. Yabancı temsilciler tarafından 4 Eylül 1918 tarihli ziyarette Sivas Esir Kampı'nda 460 Rus, 20 Fransız ve 2 İngiliz askeri bulunmaktaydı (Akkor, 2019a, s. 252).

Sivas Esir Kampı'na getirilen bir Rus askeri:

“Oltu tarafları Panin Köyü'nde savaşıyorduk. Türk topçularının ateşi karşısında bizim toplarımız güçsüz kaldı ve bizimle beraber XI. Alay da geri çekildi. Çok fazla sayıda ölü ve yaralı verdik. Alayımızın Kars'a çekildiğini öğrendiğimiz zaman Türk atlı birlikleri yollarda bizi çevirdi. Sabaha karşı parça parça sevklerle onar, yirmişer kişilik gruplar halinde teslim olduk. Bizi buraya getirdiler. Burada rahat ediyoruz. Karnımız doyuyor ve ısınıyoruz. 77'nci, 78'inci ve 89'uncu alaylardan 800 kadar kişi esir olmuştur.” (Arslan, 2003, s. 113-119)

diyerek kamptaki yaşamın rahatlığını ve kendilerine karşı kötü muamele yapılmadığını belirtmiştir.

Fransa'nın ve özellikle İngiltere'nin kontrolü altındaki esir kampları sivil yaşamdan arındırılmış, gözetleme kulelerinin bulunduğu, kamp etrafının ise dikenli tellerle çevirili olmasına karşın Sivas Esir Kampı, tel örgülerin bulunmadığı, gözetleme kulelerinin yer almadığı rahat yaşam sunulan bir kamp olmuştur. Bu rahatlık zaman zaman firar olaylarının yaşanmasına da neden olmuştur (Jones, 1914, s. 4).

Sivas Esir Kampı'nın genel durumunu Sağlık, İskân, Gündelik Yaşam ve Esirlere Sağlanan İmkanlar başlıklarında inceleyeceğiz.

Sağlık

Kafkasya Cephesi'nden gelen salgın hastalık bilgisini yerinde görmek ve denetlemek için Hilal-i Ahmer Darulharp Murahhası Asım Bey görevlendirilmiştir. Asım Bey, Sivas'a geldiğinde burada bir teftiş yapar ve yeni bir eczane açılması için Harbiye Nezareti'nden talepte bulunur. Var olan hastanelere ait eczanelerin yeterli olduğu gerekçesiyle Asım Bey'in talebi kabul edilmez (Karacakaya vd. 2018, s. 143-303). 1916 tarihinde Rusların Erzincan'a ilerlemesi nedeniyle şehirdeki hastane kapatılarak Sivas'a nakledilmiştir. Bu hastane 500 yataklı olup yalnız askerlere ve esirlere değil, ordu tarafından tespit edilen yetimlere, dullara ve ihtiyaç sahiplerine elbise ve iaşe hizmeti vermişti (Sezer, 2012, s. 374-381). Giresun-Kelkit Harp Hastanesi'ne ait 200 yatak Koyulhisar'a sevk edilmiştir. Erzincan-ULucami Hastanesi ise tümüyle Divriği'ne nakledilmiştir (Başustaoğlu, 2016, s. 171-186). Bunlar dışında Sivas'ta motorlu seyyar hastaneler de hizmet vermiştir. Sıhhi memurlar yetiştirmek için kurslar açılmıştır. Zayıflar Yurdu olarak bilinen bir adet Zuafahane mevcuttur. Aşı ve bakteriyolog memuru yetiştirmek için açılan kurslarda Server Kâmil Bey tarafından dersler verilmiştir (KA, 1275:22; KA, 325:328).

Yaşanan tifo ve kolera sebebiyle cepheden gönderilen esirler öncelikle muayeneye tabi tutulmuştur. Tedavileri tamamlanan esirler sonrasında kampa sevk edilmiştir. Kamp nüfusu, tedavisi tamamlananların katılımıyla her geçen gün artmış ve yoğunluk nedeniyle kimi esirler, Ankara'ya gönderilmiştir (BOA, HR. SYS., 2255:10). Yakın bölgelerdeki kamplarda kalan esirlerinden bazıları gerekli hallerde tedavi amaçlı olarak Sivas'a geliyordu. Bu esirler, çoğu zaman askeri hastanede tedavi edilirdi (BOA, DH. EUM. 5. şb., 70:14; BOA, HR. SYS., 2228:38).

Sivas Esir Kampı'nda diğer kamp ve hastanelerde uygulandığı gibi üç dereceli istihkak hakkı sunulmuştur:

"I. derecedekilere 500 gram süt veya 320 gram yoğurt olmak üzere toplam 2 kilo süt ya da 1.280 gram yoğurt II. derecedekilere sabah bir çorba, öğle bir lapa ya da iki veya üç ezme, akşam da bir çorba. Günlük ekmek istihkakı 200 gram III. derecedekiler için sabahları bir çorba, öğle ve akşamları; 666 gram ekmek, 300 gram et, 20 gram yağ (5 gramı çorba içindi.), 15 gram tuz, 125 gram pirinç veya bulgur (sabah çorbası dâhildi.), 125 gram makarna, 125 gram nohut, fasulye, mercimek gibi kuru sebze, 300 gram patates, 25 gram kuru bamyâ, 300 gram ispanak veya semizotu, 250 gram bakla veya kabak Baştabibin izniyle 1. derecedekilere 150 gram francalı, 2. derecedekilere gerekli durumlarda 500 gram süt, 300 gram yoğurt, muhallebi, sütlaç, 2 yumurta, 150 gram külbastı, 3. derecedekilere ise 4 adet yumurta Enginar, patlıcan gibi sebzeler hastaya yetecek kadar ve adet ile veriliyordu. Bu miktarlar baştabip ve hastane idare memuru tarafından önceden belirleniyordu. Tatlı olarak haftada iki defa muhallebi, sütlaç veya hoşaftan biri ara sıra yoğurt veya helva da menüler arasında yer alıyordu." (Sezer, 2012, s. 379).

Hilal-i Ahmer tarafından belirlenen bu haklara ek olarak yemek sonrasında çay ve sigara verildiği oluyordu. Hastalara temiz çamaşır ve kıyafet verilirdi (KA, 315:127). Ayrıca bulaşıcı hastalıklara yakalanan kişilere Hilal-i Ahmer merkezlerinden para yardımı yapılırdı. III. Ordu askerlerinin tedavi parası, Müdafaa-i Milliye ve Hilal-i Ahmer cemiyetleri tarafından karşılanıyordu (Karacakaya vd. 2018, s. 67-105). Sivas Hastanesi'nde tedavi gören bir esir, mektubunda hastanede gördüğü tedaviyi, gösterilen ilgiyi ve davranışı şu şekilde anlatmıştı:

“Aziz validem ve dostlarım, nasılsınız? Ben Türkiye’de büyük bir hastanedeyim. Hastane temiz. Bana temiz çamaşırlar ve kaput verildi. Yaralarım için ameliyathanede bulunan doktora gönderildim. Doktor yaralarımı ilaçlarla temizledi ve sardı. Sonrasında karnımı doyurmak için bana yemek ve çay verildi. Uykuya daldım. Doktorlar, eczacı ve hastane memurları son derece sevgi ve şefkat dolu. Benim yanıma sürekli geliyor ve sigara ikram ediyorlar. Benimle Alman diliyle konuşuyorlar. Burası benim için gayet iyi bir yer. Yemekler çok iyi. Günde üç vakit sıcak yemekler veriliyor. Yanımda bulunan ve Rusça bilmeyen kişilerle işaret dili ile anlaşabiliyorum. Bütün gerçekleri doğruluğuyla yazıyorum, içiniz rahat etsin. Ayağım ağrıyor. Artık, yaram yukarıdan aşağı doğru iyileşmeye başladı. İki haftaya kadar iyileşecektir. Ben kendimi pek güzel ve iyi görüyorum. Eğer benim şuan ki halimi görseydiniz asla savaştan çıktığımı anlamazdınız. Şimdi ben dünyada barış olması için Tanrı’ya yalvarıyorum. İşte o zaman evlerimizde dertleşebiliriz.

15 Nisan 1915,

Sizi seven oğlunuz ve kardeşiniz Simon Olenk” (Çelik vd. 2018, s. 251)

Hastanede tedavi görürken hayatını kaybeden esirler de vardı. 22 Mart 1915-7 Nisan 1915 tarihleri arasında Sivas Hastanesi'nde 28 Yunan esir hayatını kaybetmişti (KA, 560:6). Ölüm vakaları sadece hastanede tedavi özelinde değildi, kamp hayatı yaşarken ölenler de olmuştu ancak çoğunluğu hastanede hayatını kaybedenler oluşturuyordu. Tifüs, Enterit, Dizanteri, Zatürre, Skarbüt (C vitamini eksikliği), Contagion (Bulaşma) gibi hastalıklardan 93 Polonyalı (Leh) esir vefat etmişti (Köstüklü, 2015, s. 4-19). Vefat eden esirler, Rum Kabristanı'na defnediliyordu. Esirlerin çoğunluğu cepheden gelirken bu hastalıklara yakalanmıştı ya da hastalığı olgunlaşma sürecine girmişti.

1914 yılının sonunda Sivas'a tedavi amaçlı 1.530 savaş esirinin getirildiği, 1915 Temmuz ayında 315 esirin hala hayatta olduğu bilgisi kaydedilmiştir (BOA, HR. SYS., 2218:28). Salgın hastalıklar dolayısıyla hayvanlar da düşünülerek hayvan hastaneleri kurulmuştur. Hastalık bulaşmayan, yaralanan hayvanlar ise ayrı çadırlarda tedavi edilmiştir (Harp Tarihi Encümeni, 1931, s. 27).

İskân

Dönemin Sivas şehri imarına baktığımızda sokakları dar, evler ise basık ve genel olarak esmer renktedir (Münim Mustafa, 2023, s. 30-33). Kerpiçten yapılan evlerin yapı malzemesinde kısmen kurutulmuş çamur ve saman bulunurdu. Eski evlerin çatısı kil kaplı olup zemini düz şekildedir. Yeni evlerin çatısı ise kiremitten yapılmıştır. Ermeni mahallelerinde Ermenilerin evleri ise genellikle iki katlıdır. Çok fonksiyonlu odalar dikdörtgen yapıdadır. Her katında en az dört pencere bulunan evlerin bahçeleri havadar ve büyüktür. Tavanları alçak olan bu evlerin odalara aldığı ışık azdır. Evler daha çok ahşaptan yapılmış, kısmen ise balçıkla sıvanmıştır (Vital Cuinet, Sivas).

Esirler, rütbelerine göre konaklatılmaktaydı. Yüksek rütbeli esirler, ev veya konaklarda tutulurdu. Esir sayısının fazlalığı nedeniyle ev veya konaklarda uygun yer bulunamazsa oteller de değerlendirilirdi. Osmanlı Devleti'nin uygun gördüğü yerlerde kalmak istemeyenler ev, konak ve otelde kalmak isterlerse buraların kiralalarını kendileri öderdi. Düşük rütbeli askerler çoğu zaman devlet binalarında veya kışlalarda kalmaktaydı. Devletin ayarladığı yerlerde yoğunluk nedeniyle kalamayanlar için ilave ev kiralanırdı ya da var olan eski evler tadilat yapılarak esirlerin kullanımına verilir. Bu kişilerden kira alınmazdı (Boissier et Visher, 1917, s. 44). Ermeni göçünden sonra boş kalan evler, okul binaları ve kiliseler de esirlerin kullanımına tahsis edildi, özellikle yüksek rütbeli askerler bu binalara yerleştirildi. Okul binalarında esirlerin rahatça hava alabileceği ya da spor yapabileceği genişlikte bahçeler vardı (Arslan, 2003, s. 198-199).

Gündelik Yaşam

Osmanlı Devleti, esarete olan kendi askerlerine kötü muamele olmaması için esir hukukuna dair hükümlere imkanları dahilinde mümkün oldukça riayet etmişti hatta Üsera Talimatnamesiyle bunu kayıt altına almıştı. Esirlerin durumuna ilişkin düşünülen bir kayıta şu ifadeler vardı:

“Savaş esirleri insanca muamele görmektedir. Ancak bu muamele, düşman eline düşen askerlerimize yapılan muameleye bağlıdır. Misilleme önlemleri yalnızca Yüksek Komutanlık tarafından emredilebilir. Garnizon komutanları hiçbir şekilde esirlere her gün şehre gitme, avlanma veya dışarıdaki insanlarla ilişki kurma gibi özgürlükler tanıyamazlar. Savaş esirlerine verilecek özgürlük derecesi, Yüksek Komutanlığın emirleriyle belirlenir. Kamp komutanının görevi, garnizonda düzen ve disiplini sağlamak ve kaçışları engellemektir. Subay esirler, hiçbir şekilde asker esirlerle ilişki kuramazlar. Yetkili makamların olumlu görüşü doğrultusunda, asker esirlerin subaylarının hizmetinde çalışmasına izin verilebilir. Garnizon komutanı, esirlerin haftada bir kez alışveriş yapmak için şehre gitmelerine izin verebilir. Subayların hizmetinde bulunan asker esirler, gerekli alışverişleri yapmak için gözetim altında her gün şehre gidebilirler.” (Boissier et Visher, 1917, s. 44).

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, elinde bulunan esirlere gereken özeni göstermiştir ama burada bir koşul da vardır yani eşdeğerlilik. Eğer Türk esirlerine kötü

muamele yapılırsa elinde tuttuğu esirlere misilleme seçeneğini göz ardı etmemiştir. Esirlerin savaş meydanlarında tutsak edildiği düşünüldüğünde insani muamele yapmak kolay bir iş değildir. Esirler için kamplarda sosyal alanlar oluşturulmuştur. İskân yerlerinde bulunan boş alanlar yürüyüş yapmak, futbol oynamak, çeşitli müsabakalar yapmak için belirlenmiştir. Kamptaki esirlerin yemek yerken ve futbol oynarken zaman zaman fotoğrafları çekilmiştir (Karacakaya vd 2018, s. 365). Amerikan Konsolosluğu, İngiliz esirler için tiyatro yapma, çarşıya ve lokantaya gitme gibi konularda Osmanlı Devleti'nden izin almıştır (Spackman, 2021, s. 127-243). Esirler yazdıkları günlüklerde yaşadıkları güzel anıları kayıt altına almış ve kayıtlar günümüze kadar ulaşmıştır. Bu kayıtlar bizlere, kamplarda neler yapıldığı hakkında bilgiler sunmaktadır:

“Dört kişilik takımlardan oluşan hokey turnuvalarımız olurdu ve (Türklerin izin verdiği zamanlarda) yürüyüşler, piknikler, paten ve kayak. Kapalı alan eğlencesi olarak neşeli ve ciddi dramalar, melodramlar, macera oyunları ve pandomim içerikli piyesler yazdık. Hapishane yapımı müzik aletlerimiz, hapishane şartlarında eğitilmiş erkek vokalli bir korumuz ve onlar için beste yapan müzisyenleriyle bir orkestramız vardı.” (Jones, 1914, s. 5).

Kızılhaç'ın tuttuğu raporda her kampta bir adet kantin olduğu, bu kantinlerin jandarma veya yerel yönetici tarafından yönetildiği belirtilmiştir. Savaştan kaynaklı zaman zaman gıda tedariki sorunu yaşanmasına rağmen esirler yiyecek, giyim, barınma ve sağlık bakımı açısından Türk askerlerine eşdeğer tutulmuşlardı (Boissier et Visher, 1917, s. 46).

Üsera Talimatnamesi'ne göre esirler, ibadetlerini inançlarına göre cemaatleriyle birlikte yerine getirebilmekteydi. Rahipler, manevi güç verme adına esir kamplarını ziyaret ediyordu. Ayrıca Katolik esirler için devlet tarafından iki papaz görevlendirilmişti. Müslüman esirler, ibadet için kamp içinde bir alanı mescit olarak kullanabiliyorlardı ya da buldukları bölgelerdeki ibadethanelere gidebiliyorlardı. (Akkor, 2019a, s. 120).

Esirlere Sağlanan İmkânlar

Esirler, uluslararası yardım kuruluşları olan Kızılhaç ve Hilal-i Ahmer aracılığı ile çeşitli imkânlardan faydalanmıştır. Uluslararası Kızılhaç Komisyonu esirler için Savaş Esiri Ajansı kurarak çeşitli denetleme komisyonları oluşturmuştur. Bu komisyonlar esir kamplarını denetleyerek gördüklerini defterlere yazmış ve bu defterleri esir kamplarına göndermiştir (Jones, 1914, s. 5). Kızılhaç, esirlerin bağlı olduğu devletten, ailelerinden ve çeşitli kuruluşlarından gelen yardım paketlerini, mektupları ve paraları Amerika, Hollanda ve İsviçre gibi tarafsız devletler ve büyükelçilikler aracılığı ile ilgili esir kamplarına ulaştırmıştır (Çapa, 2010, s. 118).

Esir kamplarına gönderilen her paket denetime tabiydi. Paketlerin denetimi muhatabının huzurunda yapılarak gerçekleştirilirdi. Basılı malzemeler kağıt, kitap vb. savaş esirinin ismi üstüne yazılarak sansür işlemi için İstanbul'a gönderilirdi. Sıvılar ve kıyafetler de denetimden geçmekteydi. Bir savaş esirine verilen kıyafet kullanım dışı kalana kadar kendisine ikinci kıyafet verilmezdi. Gayrimüslim savaş esirlerinden üst

rütbeli subaylar paketlerinde alkollü içkiler alabilirdi. Bunun sınırlaması ise askeri otorite tarafından sağlanırdı. Esirlere ailelerinden para gönderilirdi. Ailesi olmayanlara ya da dışarıdan destek alamayanlara Kızılhaç Teşkilatı yardım ederdi. Gönderilen paraların tamamı esirlere verilmezdi. Savaş esirleri, kendilerine gönderilen tüm parayı üzerlerinde taşıyamazlardı. Askerler için üst sınır 20 kuruş, subaylar için ise kendilerine ödenen aylık maaşları kadardı. Kalan para, resmi bir makbuz karşılığında kampın kasasında tutulurdu. Kamp komutanları, gönderilen para ve paketlerin makbuzlarını Kızılay'a göndermekle yükümlüydü (Boissier et Visser, 1917, s. 48).

Esirlerin gönderdiği paketler, banka ya da gümrüklerde ücrete tabi değildi. Bu uygulama Türk esirleri için de geçerliydi. Savaş bittikten sonra esirlere ait posta gönderim ücretleri ilgili devletler tarafından karşılanacaktı. Sevk yollarının yetersiz olduğu ya da postaların seyrek gönderildiği yerlerde postaların yerlerine ulaşması için ek hizmet alımı durumunda bunun ödemesi esirler tarafından karşılanırdı. Esir kamplarının birbirlerine olan uzaklığı gelen yardımların dağıtımını geciktirmekteydi. Gecikmelerden kaynaklı olarak zaman zaman kamplarda hoşnutsuzluklar yaşanıyordu. İşlemlerin daha planlı ve hızlı yapılabilmesi için Anadolu'daki demiryollarının ve genel geçiş güzergahlarının kesişim noktalarından biri olan Afyon, sevk ve toplama merkezi olarak belirlendi (Çapa, 2010, s.188).

Kızılhaç tarafından Osmanlı Devleti'ne gönderilen paketler, Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından esirlere ulaştırılıyordu. Kayıt bilgilerine göre 8.765 balya eşya ve yiyecek Hollanda ve Amerika elçilikleri aracılığı ile gönderilmişti. 42.410 lira havale gelen paranın 684.961 kuruşu esirlere ödenmiştir. Amerikan Elçiliği, 15 Nisan 1917 tarihine kadar esirlere 678 paket göndermiştir. İçerisinde elbise, ilaç, kundura ve tuvalet takımı dışında 186.400 kuruş, ulaştırma sorumlusu Rıfki Bey tarafından kayıtlara alınmıştır. Sivas Esir Kampı'nda bulunan bir Fransız subayına esarette kaldığı süre boyunca 104 paket gelmiştir (Çapa, 2010, s. 118-119.; KA, 642:257.3). Kampta kalan diğer Fransız esirlere ise toplamda 8 koli ve bir kita ilmühaber gönderilmiştir (KA, 820:209).

Esirlere gönderilen ya da esirlerin gönderdiği tüm paketler, kitap, mektup ve kartpostallar, istenmeyen bilgi akışı olasılığına karşı İstihbarat Kalemi ve Sansür Müfettişliği tarafından sansürlendikten sonra sahiplerine iletilirdi, sansür işlemi olmadan teslimat yapılmazdı (BOA, DH. SYS., 123:30; BOA, HR. SYS., 2253:36). Bu kural tüm kampları kapsayacak şekilde uygulanırdı, zira Sivas Esir Kampı'ndan gönderilecek esir mektuplarının da beyaz kağıtlara üç satır sınırlaması ile yazılması zorunluluğu vardı (Boissier et Visser, 1917, s. 46).

Esirlerin resmi makamlarla, aileleriyle ya da sevdikleriyle tek irtibat kurabildikleri yol, dönem şartları itibariyle mektuplardı. Sansür işlemi mektupların teslimatını geciktiriyordu ancak gecikmenin başka bir nedeni de savaş şartlarından kaynaklı olarak mektupların ilgili devletlere düzensiz gelmesiydi. Gecikmelerde esirler, ilave taleple mektuplarının kendilerine teslim edilmesini isteyebiliyordu. Sivas Esir Kampı'na gelen paket ve mektuplar, İstanbul, Afyon ve Ankara gibi merkezlerde toplandıktan sonra Sivas'a gönderilirdi. Kamplara giden ya da kamplardan gelen her paket; esir ismi,

gönderen, alıcı, gönderim yeri vb. şeklinde kayıt altına alınarak listelenmiştir (KA, 568:213).

Rusların ülkelerinde bulunan Türk esirlere kötü davrandıklarından dolayı Sivas'ta bulunan Rus esirlere mektupları okutulmamış ve hiçbir paket verilmemiştir. Haberleşmeleri ise sıkı takibe alınmıştır (BOA, HR. SYS., 2254:9). Rus Tenghinsk Alayı'na mensup Nikolay Nikolayawich ve Nikola Sansonovitch adlı esirlerin aileleri, kendilerinden haber alamadıkları gerekçesiyle İtalya Elçiliğinden yardım talep etmiştir. Yapılan araştırma sonucunda adı geçen esirlerin Sivas Esir Kampı'nda olduğu bilgisi ailelerine iletilmiştir (BOA, HR. SYS. , 2216:34). Cephede olduğu düşünülen bir Rus askeri hakkında yapılan araştırma sonucunda kendisinin Osmanlı Devleti tarafından esir alındığı belirlenmiştir. Jacob Dmitrievitsch Vernigora adlı Rus askerinin Sivas Esir Kampı'nda olduğu bilgisi Rus makamlarına iletilmiştir (KA, 568:38).

Esirler, şikâyetlerini ve hoşnutsuzluklarını yazdıkları mektuplar aracılığıyla ailelerine ya da ilgili makamlara iletmekteydi. Şikayetlerin temelinde var olan olumsuzluklara çözüm üretilmesi talebi vardı. Çanakkale Cephesi'nde batırılan Fransız Saphir isimli denizaltı mürettebatından olan Albert de Mendiri, Harbiye Nezareti'ne yazdığı şikayet mektubunda kendisine gönderilen mektuplarda bahsedilen paketleri teslim almadığını belirtmişti:

“Aşağıdaki bilgileri nezaketimle size sunuyorum. Üç ay boyunca eşim, bana gönderdiği mektuplarda çok sayıda paketlerin olduğunu ve yanında koliler içerdiğini yazıyor. Son gelen mektupta 15, 20 ve 50 frank gönderdiğini yazmıştı. Fakat bana ulaşan bir şey yok. Bu paranın bana ulaşıp ulaşmadığını gönderdiği mektuplarda sormuştur. Kamp sorumlusu olan komutana durumu bildirdiğimde Kızılhaç'a durumu iletmemi bildirmiştir. Fransız komutana 104 paket gelmiş diğer gönderilen paketler ise uzak yerlere sevk edilmişti. İki ay önce gelen paketlerim bana ulaşmamıştır. Fransa'dan yapılan sevkiyatın üzerinden 3 ay geçtiği bilgisini öğrendim. Eğer yazdığım hususlar hakkında bana yardımcı olur ve gerekli yerlere sorarsanız çok memnun olurum. Gelen paketler ülkeye ulaşmış fakat buraya ulaşmamış, bekletiliyor olabilir. Lütfen benim için bunu öğrenin.

Albert de Mendini

Saphir Denizaltı Mürettebatı İkinci Usta Tamircisi

Sivas'ta esaret altında” (KA, 642:257.3).

Esirler, kendileri için uygun görülen kamplara sevk edilirken savaş öncesi yapmış oldukları meslekler de dikkate alınmıştı. Kafkasya Cephesi'nde yapılan muharebelerde zarar gören makine ve teçhizatları gerekli hallerde tamir edebilecekleri düşünülerek Sivas'a teknik bilgi ve makine bilgisine sahip esirler de gönderilmişti. Savaştan önce araba mühendisi olarak görev yapan Richard Minhaymer'den teknik bilgi anlamında ne kadar istifade edildiği bilinmiyor ancak yaşadığı mağduriyetle ilgili olarak Osmanlı yönetimine müracaat etmiş ve kendisine 50 ruble maaş bağlanmıştır (BOA, HR. SYS., 2234:10).

Kampta kalan esirlere gelen yardımlar çoğunlukla nakit para şeklindeydi. Osmanlı Bankası aracılığıyla gönderilen paralar, imza karşılığında kıdemli çavuşlara verilmekteydi. İngiliz ve Fransız esirlerin paraları, kendi milletlerinden olan kıdemli çavuşların gözetiminde esirlere imza karşılığında kayıt defterlerine not edilerek teslim edilirdi (KA, 697:29). Para makbuzları incelendiğinde Sivas Esir Kampı'nda İngiliz ordusunda görev almış Avustralya vatandaşı bir miralay olduğu ve kendisine Avustralya Hükümeti tarafından para gönderildiği bilinmektedir (KA, 697:32). Amerikan Elçiliği tarafından Rus esirlere 1916 tarihinde 375 lira gönderilmiştir (Arslan, 2003, s. 193-228). Fransız esirlere ise 1917'de 5.498 lira ödenmiştir (KA, 816:171).

Esir Amele Taburları

Birinci Dünya Savaşı döneminde seferberlik ilan edilince üretim yapan erkek nüfus askere alındı. Erkeklerin askerde bulunması hem gündelik işlerin hem de devletin ihtiyaç duyduğu bedensel iş kollarının aksamasına neden oldu. Çözüm olarak sivil ve askerlerden oluşan işçiler, Amele Taburları adıyla Osmanlı Devleti'nin ihtiyaç duyduğu alanlarda çalıştırıldı. Savaş devam ederken Amele Taburlarına çeşitli ülkelerden alınan esirler de dahil edildi. Amele Taburlarının %30'u esirlerden oluşur hale geldi. Mondros Mütarekesi'nin 4. maddesi doğrudan esirlerle de ilgiliydi ve esirlerin serbest bırakılma zorunluluğu nedeniyle Amele Taburları savaş sonu lağvedilmiştir (Karagöz, 2019, s. 451).

İlan edilen seferberlik ile Sivas'ta yaşayan ve silah altına alınan askerler, 17 Mayıs 1915'te Amele Taburlarına sevk edilmiştir (BOA, DH. ŞFR. , 471:71). Sivas'ta 7 tane Amele Taburu vardı. Amele Taburlarında Türkler haricinde Rus, İngiliz, Fransız ve bu devletlerin ordularında yer alan farklı milletlerden askerlerin olduğu esirler de bulunmaktaydı (Satan, <https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/i-dunya-savasinda-amele-taburlari/>). Esirler, kamplara sevk edilirken rütbeleri ve meslekleri dikkate alınmıştı. Sivas Esir Kampı'na teknik ve elektrik bilgisi olan esirler de tercih edilmişti (Yanıkdağ, 1914-1918-online.net). Esirlerden oluşturulan Amele Taburlarından Ordu Menzil Komutanlığı sorumluydu. Yüksek rütbeli askerler, erlerden oluşan esir Amele Taburlarından sorumlu tutulmuştur (Akkor, 2019a, s 252). Çalıştırılan esirlere yaptığı işe göre gündelik veya haftalık veriliyordu. Bunun haricinde günümüz rütbesine karşılık gelen; Teğmen, Üsteğmen ve Yüzbaşı rütbelerine haiz olanlar 550 kuruş, Binbaşı, Yarıbay ve General rütbelerine haiz olanlara 900 kuruş maaş ödeniyordu (Arslan, 2003, s. 128).

Sivas Esir Kampı'nda kalan esirlerden 1.777'si bedensel işlerde çalışabilecek durumdaydı. Bu esirlerden 1.500 Rus kökenli esir, Ankara-Erzurum yol inşaatında çalıştırılmak için ihtiyaç duyulan bölgelere sevk edilmişti (Arslan, 2003, s. 134-135). Sivas Esir Kampı'nda kalan esirlerden Ankara-Sivas demir yolu hattı yapımında çalıştırılanlar olmuştu. Bu hatta çalışan esirlerin sağlık ihtiyaçlarını gidermek için 50 yataklı hastane tahsis edilmiştir. Yine esirlerden bazıları ziraat işlerinde değerlendirilmişti (BOA, DH. İ. UM. EK, 15:46). Ayrıca esirlere ilave gıda ve tütün de verilmiştir (KA, 69:68; BOA, DH. ŞFR., 510:77).

Ziraat işlerinde mevsimlik olarak çalıştırmak için Osmanlı Devleti müttefiklerinden esir talep etmişti. Rus ve Sırp esirlerden oluşan toplam 2.500 asker Anadolu'ya getirilmiştir ve çeşitli kamplara gönderilmiştir (Beyoğlu, s.5). Hasadın bitmesiyle birlikte getirilen esirler ve temin edilen malzemeler geri gönderilmiştir (BOA, DH. ŞFR., 516:35). 2.500 esir döndükten sonra, Sivas Esir Kampı'nda bulunan esirlerden birkaçı ziraat için Pozanti'ya gönderilmiştir (BOA, DH. İ.UM. EK., 15:46).

Firar

Sivas Esir Kampı, esirlerin rahat yaşam sürdüğü bir kamp olarak bilinmektedir. Tel örgüler ve gözetleme kulelerinin bulunmadığı kampta askeri yönetim olsa da esirler, özgür bir hayata sahipti. Esir tutulan askerler her gün sayılmaktaydı ve denetlenmekteydi. Esir sayısının fazlalığıyla ilgili olarak herkesin doğrudan tanınması mümkün değildi. Olası bir firar yaşanmışsa eğer bir sonraki gün yapılan denetim sırasında esir sayısı tutmazsa firar edildiği tespit edilebilirdi. Bu serbestlik zaman zaman firar olaylarını tetiklemekteydi, özellikle kamplar arasında sevk ve kamp alanı dışındaki çalışma alanları denetimlerin zayıf olduğu noktaları.

Savaş yıllarında sağlık, askeri, kamp içi sorunlar, siyasi sebepler, çalıştırılma vs. gerekçelerle kamplar arasında aktarımlar olabiliyordu. Bahsi geçen bu gerekçelerle sevk işlemi yapılan esirlerden bazıları, başlarında güvenliklerinden sorumlu jandarma kuvvetlerine rüşvet tekliflerinde bulunmuştur. Sivas'ın Ulaş karyesinde rüşvet ve firara teşebbüs nedeniyle Kokas isimli bir esire resmi işlem yapılmıştır, bu işlem firara teşebbüs olarak kayda geçmiştir. Firara teşebbüs edenlere hapis, para sınırlaması veya kamptan çıkmama cezaları uygulanmaktaydı (BOA, BEO, 4336:325131).

Uluslararası Kızılhaç Heyeti'nin Anadolu'daki kampları ziyaret ettiği dönemde firar konusuna şöyle değinmişti:

“Harp komutanının görevi garnizonda bulunan esirlerin ve askerlerin düzenini sağlamak, disipline etmektir. Kaçmalarını önlemektir. Tutsak olan subaylar, askerlerle konuşamazlar. Yetkililerin emriyle askerler hizmete alınabilir. Garnizon komutanı haftada bir kez cezaevi için alışverişe gitmeye izin verir. Subayların hizmetinde olanlar ise gözetim altında her gün ihtiyaçları karşılamaya gidebilir. Garnizon komutanlarının, sabah ve akşam olmak üzere esirleri günde iki kere araması gerektiği belirtilmiştir. Firar edenler ise kesinlikle bildirilmek zorundadır.” (Boissier et Visser , 1917, s. 45).

Firarlar sonrasında yakalanan kişilere cezai işlemler uygulanmıştır. Hınçak ve Taşnak cemiyetlerine bağlı olan bazı Ermeniler, Sivas ve çevresinde mağaralar kazarak ya da var olanları kullanarak buralara erzak ve mühimmat saklamışlardır (BOA, DH. ŞFR., 64:194). Sivas Esir Kampı'nda kalan esirlerin kaçmasına yardım eden bu kişiler, yapılan tahkikat sonucunda yakalanmıştır. Divan-ı Harb'e gönderilen şahıslar, tutuklanarak hapse atılmıştır (BOA, DH. ŞFR., 466:141).

Firar girişimleri sadece esirleri ilgilendiren bir durum değildi. Firarın yaşandığı bölgelerde kamp komutanları da ceza almaktaydı. 23 Ağustos 1916'da firar eden Rus esirlerinden dolayı kamp komutanlığını yürüten subay, iki aylık maaş cezasına çarptırılmıştır (Arslan, 2003, s. 199).

Esir İadeleri ve Yapılan Antlaşmalar

Birinci Dünya Savaşı'nda yaklaşık olarak 7 ile 9 milyon arasında savaş esirinin varlığından söz edilmektedir. Bu kadar kalabalık bir nüfusu beslemek, barındırmak, güvenliğini sağlamak hiç kolay değildi. İlaveten esir alınan askerler arasında cepheye rahatsızlanan hatta çeşitli uzuvlarını kaybedenler de vardı. Kalabalık esir mevcudunu azaltmak için savaş sırasında esir takasları ve iadeleri gündeme gelmişti. Esir iadesi için ilk girişim İngiltere, Fransa ve Rusya arasında gerçekleşmişti. Esirlerin hangi yollarla, hangi hükümler altında sevk edileceği; toplanma alanları, şahsi eşyaların taşınması ve öncelikler hakkında bilgiler bu antlaşmalarda detaylandırılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nı sonlandıran ateşkes antlaşmalarında yine esirlerle ilgili hükümler yer almıştı. Osmanlı Devleti'nin imzaladığı Mondros Mütarekesi'ndeki 4. madde doğrudan esirlerin iadesiyle ilgiliydi (Akkor, 2019b, s. 24).

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan Berne Antlaşması, İsviçre'nin Berne şehrinde bir araya gelen Osmanlı ve İngiliz temsilcilerinin hasta ve malul esirler sorunu çözmek için attıkları en ciddi adımdı. Görüşmeleri Osmanlı Devleti adına Albay Ziya Bey, İngiltere adına ise Lord Newton yürütmüştü. Olumlu geçen görüşmelerin sonucunda 3 bölüm 24 madde ve 7 maddelik Ek Bildirimler bölümünden oluşan Berne Antlaşması, 28 Aralık 1917'de imzalandı. Anadolu'da bulunan esirlerden 300 İngiliz ile 700 Hintliye karşılık 1.500 Türk'ün esir takasından istifade etmesi öngörülüyordu. İlaveten yaşları 17 ile 50 arasındaki sivil esirler de isterlerse değışime tabi tutulabilecekti. (Akkor, 2019a, s. 289-290).

Harp esirlerinin kendi devlet doktorları dışında tarafsız olan İsviçreli bir doktor tarafından da ayrıca muayene edilerek mübadele edileceği bildirilmiştir. Mübadele esnasında iade edilen esirlerin hiçbir askeri hizmette istihdam edilemeyeceği anlaşma maddelerine eklenmiştir (BOA, DH. ŞFR., 93:296).

Esirlerin iadesi için Kuşadası ve Mersin limanları belirlendi ancak Alman denizaltıların esir yüklü gemileri batırma ihtimaline karşılık Filistin sınırı ya da Bulgaristan, Avusturya ve İsviçre güzergahı üzerinde de duruldu (Akkor, 2019a, s. 290-291). İngiltere ile yürütölen esir takası görüşmelerine sonradan Fransa da dahil oldu. Fransız kökenli esirlerin iadesi için hem kara yolu hem de deniz yolu seçenekleri kabul edildi (BOA, DH. EUM. 5. Şb., 85:82).

Yola çıkmadan önce gitmesi kararlaştırılan esirlerden durumu kötüye gidenlerin sevkiyatının hızlandırılması, eğer durumu ağır ise buldukları yerdeki hastanelerde tedavi altına alınmaları kararlaştırıldı (Cedric Cotteri, 198). Berne şehrinde görüşmelerin devam ettiği sırada İsveçli bir doktorun toplanma alanı olarak belirlenecek alanlarda

iadesi planlanan esirleri muayene etme talebi ve Sivas Esir Kampı'nı ziyaret etme isteği geri çevrilmişti (Miscellaneous No: 24, 1918, s. 1).

Esir takası konusunda bir miktar yol alınmıştı ancak Haziran ayına gelinmesine rağmen henüz gerçekleşen bir işlem de yoktu. Yaz ayı gelmişti ve İttifak Devletleri adına savaşın seyri hiç iyi gitmiyordu. İngiltere, savaş bitmeden yapılacak olan bir esir takasında eşdeğerlilik prensibine uymak zorunda kalacaktı ancak mağlup bir devlete karşı hiçbir taahhüdü yerine getirmek zorunda değildi. Nitekim esir takası gerçekleşmeden Birinci Dünya Savaşı son buldu.

Osmanlı Devleti, İngiltere'ye ateşkes teklifinde bulundu. İngiltere'nin teklife onay vermesi üzerine İngiliz ve Osmanlı heyetleri Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda bir araya geldiler. İngiltere, savaşın galip devleti olarak masada oturduğu için eli kuvvetliydi. Bizzat kendileri tarafından hazırlanan antlaşma metnini direkt Osmanlı heyetine kabul noktasında dikte ediyordu. Üzerinde durulan her madde ağır koşullar sunuyordu. Esirlerle ilgili maddelerin müzakere edilmesi konusunu Bahriye Nazırı Rauf Bey şu şekilde anlatmıştır:

“Amiral, mütareke yapmak için birkaç teklifte bulundu. Esirlerle ilgili olarak; İtilâf hükümetlerine mensup harp esirleri ile Ermeni esir ve tutuklarının İstanbul'da toplanarak, kayıtsız şartsız İtilâf hükümetlerine teslimi, Alman ve Avusturya-Macaristan deniz, kara, sivil memur ve ahalisinin en yakın İngiliz ve müttefikleri kumandanlarına teslimi, Osmanlı esirlerinin İtilaf kuvvetleri nezdinde muhafaza edilmesi yer almaktaydı. Osmanlı esirleri İtilaf kuvvetleri nezdinde muhafaza edilecektir”. Bunu okuyan Amirale, bizim esirlerin de kendi esirleri gibi geri verilmelerini teklif ettim. Rızı olmayışı üzerine, kırk yaşını geçmiş esirlerimizin iadesini istedim. Bunu da kabul etmedi. Bunun üzerine, esirlerin mübadelesine dair olan (Berne) antlaşmayı ileri sürerek: ‘Bu antlaşmayı imzalayanlar arasında İngilizler de vardır. Mütareke ile bu antlaşma hükümden düşmez!’ dedim. İsrarımız neticesinde maddeye: ‘Sivil harp esirleri ile askerlik yaşı dışında olanların serbest bırakılmaları dikkat nazarına alınacaktır.’ cümlesinin eklenmesi mümkün olabildi.” (Kocahanoğlu, 2019, s. 65-87).

Rauf Bey'in bu cümlelerinden mütareke maddelerinde Osmanlı Devleti lehine alınan kararların güçlkle sağlandığı ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni daha fazla baskı altında tutmaya çalıştığı görülmüştür. Osmanlı Devleti adına çok zorlu geçen müzakereler sonucunda 30 Ekim 1918'de 24 maddelik Mondros Mütarekesi imzalanmıştır (Akkor, 2019b, s. 24).

Mondros Mütarekesi'nin iki maddesi doğrudan esirlerle ilgiliydi. Antlaşmanın 4. maddesine göre, İtilaf Devletlerinin tüm esirleri ile Ermeni esirler koşulsuz şartsız İstanbul'da teslim olacaktı. 22. maddeye göre ise Osmanlı savaş esirleri, İtilaf Devletlerinin nezdinde kalacaktı. Bu maddeye bir açıklama getirilerek Osmanlı sivil esirler ve askerlik yaşı geçenlerin salıverilmesi konusu göz önünde bulundurulacaktır yazılmıştır (Akkor, 2019b, s. 26-27).

Mütareke'nin imzasından sonra Anadolu'da bulunan esirlerin iade sürecine başlandı. Berne Antlaşması'nda adı geçen Kuşadası ve Mersin limanlarına ek olarak İstanbul'dan da esir iadesi yapılmasına karar verildi. Demir yolu ve kara yolu ile liman şehirlerine gelen esirler gemilerle memleketlerine gönderilecekti. Sivas Esir Kampı'nda bulunan esirler kara yolu ile Ankara'ya oradan da demir yolu ile İzmir'e nakledilmiştir (Akkor, 2019a, s. 293-297.; Kalkan Okur, 2022, s. 63).

Birinci Dünya Savaşı sırasında Rusya'da yaşanan Bolşevik İhtilali ile Çarlık Rusya yıkılmış ve Rusya savaştan çekilmiştir (Armaoğlu, 2016, s.122-126). Yeni yönetimin kurulmasıyla birlikte Osmanlı Devleti ile Sovyet Rusya arasında 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması imzalanmıştır. Anadolu'da başlayan Milli Mücadele döneminde, bu antlaşmaya ilave olarak Moskova ve Kars görüşmelerinde Esir Değişim Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşmeye göre karşılıklı olarak esirlerin iadesi yapılacaktı ancak Rus esirlerin Anadolu topraklarında toplu olarak bulunmalarına rağmen Türk esirlerinin Rusya'nın geniş coğrafyasında dağınık halde olduğu belirtilmiştir. Bu dağınıklığın altında yatan neden Bolşevik İhtilali sonrası Rusya'daki kamplardan ayrılan çoğu esirin hala Anadolu'ya dönmemiş olmasıydı (Kurat, 1967, s. 403). Esirlerin iadesi süresince her devlet, esirlerin kendi sınırları içindeki masrafları kendi karşılayacaktı. Rus esirlerin eşyalarının götürülmesi Ruslar tarafından öngörülen sınırlamalara göre olacaktı. İki devlet, esirleri kısa zamanda göndermeyi taahhüt ediyordu ancak esirlerin vatanına gönderilmesi kendi isteklerine bağlı olacaktı ve zor kullanılmayacaktı. İnsan öldürme ve hırsızlık suçlarını işleyenler hariç diğer esirlerin iadesi, değişim sözleşmesi imzalandığı tarihten itibaren başlayacaktı. Listeler karşılıklı olarak verilecekti. Esirlerin teslim yeri olarak Rus esirler için Novorossik, Batum ve Gümrü; Türk esirler için İnebolu, Trabzon ve Gümrü kararlaştırıldı (Arslan, 2003, s. 275-304).

Sovyet Rusya, Osmanlı topraklarında kalmak isteyen esirler için kredi imkânı sağlamıştır. Bu kredi imkânı için ise şartlar koyulmuştur:

"1) Savaş koşulları nedeniyle Almanya, Avusturya-Macaristan, Belçika, Türkiye, Bulgaristan ve Rusya'da düşmanın işgal ettiği topraklarda kalan, ihtiyaç sahibi Rus vatandaşlarına ve istisnai sebeplerle dönemeyen vatandaşlara sunulmuştur. İsviçre'ye sınırlı para arzı nedeniyle müessese kişi başına yalnızca 100-150 ruble ile aile başına 200-300 rubleye kadar ve ayda bir defadan fazla olmayan transfer için istekler kabul edildi. Brüksel'deki İspanyol elçiliği ve İstanbul ile Sofya'daki Hollanda elçiliği aracılığıyla transfer edilecektir.

2) Savaş koşulları nedeniyle yurt dışında kalan ve anavatanlarına dönemeyen yoksul Rus vatandaşlarına kredi ve ödenek verilmesi kararlaştırılmıştır. Geri ödemeli krediler, ancak alıcıların onları daha sonraki bir tarihte geri ödeyebileceklerine dair yeterli garantiyi vermeleri durumunda yurtdışı kurumlarımız bu duruma taraf olacaktır." (Чернявский, litres.ru).

Sovyet Rusya ile imzalanan Esir Değişimi Sözleşmesi gereğince esirler karşılıklı olarak ülkelerine gönderilmiştir. 17 Eylül 1921 tarihinde Ukrayna ile ayrı bir sözleşme

imzalanmıştır. Sözleşmeye göre esir iadesi esirlerin gönüllülük esasına bağlı olarak gerçekleştirilecektir. Masraflar, bağlı olunan devletler tarafından ödenecektir. Yardıma ihtiyaç duyan esirlerden hasta ve malûl olanlar kendi devletlerindeki aile bireyleri tarafından götürülebilecektir. Ukraynalı esirler, Ukrayna limanı Taganrog ile Sovyet Rusya ile anlaşma sağlanan Rus limanları kullanılarak sevk edilecektir. Esirler, iade edilirken gümrük tarifelerinden muaf tutulmuştur (Oran Arslan, 2003, s. 306-312). Polonya kökenli Rus esirlerin de sevkini gerçekleştirdiği ve diğer esirlerle aynı kurallar çerçevesinde harp esirlerinin geri dönmesine müsaade edilmiştir (BOA, HR. SYS., 2229/36; BOA, MV, 211/84).

Rus topraklarındaki Türk esirlerinin yurda dönüşü büyük oranda gerçekleşmiş ancak daha geç tarihlere kalanlar da olmuştur. Ahali Gazetesi'nin 1922 tarihli haberinde "Osmanlı Esirlerinin Avdeti" başlığı atılmıştı (Ahali Gazetesi, Sayı: 51, 18 Haziran 1922). 1923 yılına gelindiğinde hala esaretten dönememiş Türk esirleri vardı (Haber Gazetesi, Sayı: 10, 3 Mayıs 1923). Bu esirlerin çoğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla birlikte yurda geri dönmüş veya esir oldukları topraklarda kendi istekleri ile kalmaya devam etmiştir.

Sonuç

Dünyanın yeni bir döneme girmesine neden olan ve dört yıllık bir süreci içinde barındıran Birinci Dünya Savaşı'nda milyonlarca asker ve sivil hayatını kaybetmişti. Savaşın başında çatışmalardan uzak kalmayı düşünse de dönem şartları, Osmanlı Devleti'ni bu büyük savaşın içine çekmişti. Osmanlı Devleti'nin savaşa dahil olmasıyla Avrupa coğrafyasının dışına yayılan Birinci Dünya Savaşı, çok uluslu devletleri yıkıma götürürken, emperyalist devletlerin ise daha fazla güçlenip yenilen devletlere hükmedebilecekleri bir dönemin kapısını aralamıştı.

Ufak çaplı savaşların dahi gerçeği olan ölüm ve hayatta kalma olgusu, bu savaşta esaret kavramına da yeni bir boyut getirdi. Milyonlarca ölen insan kadar yine milyonlarcası, dünyanın farklı bölgelerindeki kamplarda esaret hayatı yaşamak zorunda kalmıştı. Osmanlı ordusunda yüzbinlerce Türk askeri farklı coğrafyalarda esir iken, Anadolu coğrafyasında 46 bin civarında İtilaf Devletlerine ait asker, esaret yaşamıştı. Esirlerin Anadolu'da kaldığı kamplardan biri Sivas'ta yer alıyordu. Enver Paşa'nın talimatıyla açılan Sivas Esir Kampı'nda savaşın devam ettiği dönem boyunca çoğunluğu Rus esirlerinden oluşan 2.000 civarında esirin kaldığı düşünülmektedir. 46 bin civarında esirin kaldığı Anadolu coğrafyasında en kalabalık kamplardan birisi Sivas'ta idi.

Çoğunluğu Kafkasya Cephesi'nde ele geçirilen Rus askerlerinin oluşturduğu Sivas Esir Kampı, farklı milletlerden askerleri de ağırlamıştı. Esirlerin kamplara taşınmasında Ankara'ya kadar olan bölümde demir yolu sonrasında ise kara yolu kullanılmıştı. Demiryolunun olmadığı güzergahta kara yolu kullanılırken yaya olarak da yola devam edilmişti.

Esirlerin konaklamasında rütbe farklılıklarına dikkat edilmişti. Devletin tahsis ettiği evi beğenmeyenler isterlerse kiralarını kendileri ödemek şartıyla otel ya da evde

kalabilirdi. Esirlerin dikenli teller ardında tutulduğu bir kamp yaşantısı yoktu. Gerekli hallerde subayların emir erleri her gün çarşıdan alışveriş yapabiliirdi. Kışlada kalanlar, kamp komutanının gözetiminde haftada bir kez çarşıya gidebilirdi.

Kızılhaç ve Hilal-i Ahmer Cemiyeti vasıtasıyla esirlere yardımlar ulaştırılıyordu. Kıyafet, eşya haricinde para gönderimleri de yine bu yardım kuruluşları üzerinden yapılıyordu. Esirlerin en çok kullandığı haberleşme aracı mektuptu. Mektupların çokluğu aksaklıklar oluşturacağı için 3 satır sınırlaması uygulanmıştı.

Gerekli hallerde esirler alıştırılmıştı. Amele Taburları olarak teşkilatlanan birimlerde özellikle demir yolu yapımında esirlerden istifade edildi. Çalışma alanlarında var olan rahatlık nedeniyle firar olayları yaşanabiliyordu. Firar girişiminin ceza karşılığı vardı, eğer firar gerçekleşirse esirlerden sorumlu kişi de ceza alırdı.

Esirler arasında salgın hastalık yaşanmasın diye gereken özen gösteriliyordu ancak cephede iken hastalananların kamplara sevk ve kamp yaşantısının başladığı dönemde hastalığı taşıması nedeniyle kimi zaman tedavide zorluklar yaşanabilmişti. Esir sayısının fazlalığı nedeniyle yeni bir hastane oluşturuldu. Gerek salgın hastalıklar gerek farklı nedenlerle vefat edenler Rum mezarlığına defnedilirdi. Savaş devam ederken hasta ve malul esirlerin takası gündeme geldi. Devletlerarası yapılan görüşmelerde belirli oranda yol alındı ancak savaşın sonuna yaklaşıldığı düşüncesinin de etkisiyle uygulamaya geçilmedi. Fakat genel kapsamlı olmamakla birlikte sınırlı seviyede esir takası veya iadesi gerçekleşmiştir.

Sivas ikliminin soğuk olması hem esirler için hem de yerel ahali için birçok güçlük oluşturuyordu. Buna rağmen esirlere sağlanan imkânlar çerçevesinde “esirler savaş dönemlerinde en kötü koşullarda yaşam sürer” düşüncesi değiştirilmek istenmiştir. Millet ve din ayrımı gözetmeksizin insanların yeme-içme ve ibadet yaşamlarına uygun imkânlar sağlanmıştır. Hastalıklar tedavi edilmiş, kıyafet yardımları yapılmış ve iade süreçleri boyunca esirlerin sağlığı ve güvenliği koruma altına alınmaya çalışılmıştır. Esir yaşamının olumsuz koşullar altında ne kadar iyileştirilebileceği, Sivas Esir Kampı'nda esirlere gösterilen davranış ve sunulan imkânlar aracılığıyla anlatılmıştır.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 4336:325131.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti (DH), Emniyeti Umumiye Müdüriyeti (EUM), Emniyet Kalemi Belgeleri, 70:14.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye (DH), Emniyeti Umumiye Müdüriyeti (EUM) 5. şube (şb), 85:82.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye (DH) İdari (İD) , 141:12.

BOA, DH. İD. , 206:6.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye (DH), İdare-i Umumiye Belgeleri (İ. UM) EK, 15:46.

BOA, DH. İ. UM. EK. , 73:64.

BOA, DH. İ. UM. EK. , 106:34.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye (DH), Siyasi (SYS), 123:30.

BOA, DH. ŞFR. , 93:296.

BOA, DH. ŞFR. , 457:85.

BOA, DH. ŞFR. , 466:141.

BOA, DH. ŞFR. , 469:42.

BOA, DH. ŞFR. , 471:71.

BOA, DH. ŞFR. , 504:5.

BOA, DH. ŞFR. , 510:77.

BOA, DH. ŞFR. , 516:35.

BOA, DH. ŞFR. , 554:88.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye (DH), Şifre (ŞFR) Kalemı, 64:194.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Harita (HRT) H., 2397.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Nezareti (HR), Siyasi (SYS), 569:1.

BOA, HR. SYS., 2193:35.

BOA, HR. SYS., 2216:34.

BOA, HR. SYS., 2218:28.

BOA, HR. SYS., 2221:47.

BOA, HR. SYS., 2156:11

BOA, HR. SYS., 2223:2.

BOA, HR. SYS., 2228:38.

BOA, HR. SYS., 2229:36.

BOA, HR. SYS., 2234:10.

BOA, HR. SYS., 2253:36.

BOA, HR. SYS., 2254:9.

BOA, HR. SYS., 2255:10.

BOA, HR. SYS., 2257:17.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 211:84.

Milli Savunma Bakanlığı Askeri Tarih Arşivi

Birinci Dünya Harbi, Klasör: 3166 Dosya: 7.

Kızılay Arşivi

Kızılay Arşivi (KA), 69:68.

KA, 197:43.
KA, 315:127.
KA, 325:328.
KA, 568:38.
KA, 568:213.
KA, 642:257.3
KA, 560:6
KA, 674:228.
KA, 697:29.
KA, 697:32.
KA, 816:171.
KA, 820:209.
KA, 1275:22.

Kitaplar

- AKKOR, Mahmut. (2019b). *Mağlubiyetten Zafere İki Mütareke, İngiliz Tutanaklarında Mondros ve Mudanya*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- AKKOR, Mahmut. (2019a). *I. Dünya Savaşı'nda Anadolu'daki İngiliz Esirleri ve Esir Kampları Kralın Esir Askerleri*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- ARMAOĞLU, Prof. Dr. Fahir. (2016). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi 1914-1995*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- BAŞUSTAOĞLU, Ahmet. (2016). *Bir Nefes Sihat, Tevfik Sağlam'ın Yaşamı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- BEŞİKÇİ, Mehmet. (2015). *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ÇAPA, Mesut. (2010). *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti (1914-1925)*. Ankara: Rıhtım Ajans Yayınevi.
- ÇELİK, Gülfettin. KARACAKAYA, Recep. ve diğerleri. (2018). *Kızılay Arşiv Belgelerinde Savaş Esirleri*. İstanbul: Türk Kızılayı.
- FINKEL, Caroline. (2014). *Rüyadan İmparatorluğa: Osmanlı*, (Çev: Zülal Kılıç). İstanbul: Timaş Yayınları.
- GEORGE, David Lloyd. (2019). *Birinci Dünya Savaşı Hatıralarında Türkiye*. (Haz. Dr. Resul Yavuz). İstanbul: Kesit Yayınları.
- GÖKBEL, Ahmet. (2004). *İnanç Tarihi Açısından Sivas*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Harp Tarihi Encümeni. (1931). *Büyük Harbin Baytari Tarihinin Methal-Merkez Cildinin Netayici İlmiye Faslı*. 12. Kısım 39. Fasıl, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Kütüphanesi Yayınları. Ankara: Askeri Matbaa.
- HATEMİ, Nilüfer. (2002). *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*. Cilt:1. İstanbul: YKY Yayınları.

- KARACAKAYA, Prof. Dr. Recep ve diğeri. (2018). *Kızılay Belgelerinde Birinci Dünya Savaşı, Türk Kızılay'ı*. (Ed. Doç. Dr. Faruk Bal). İstanbul: Türk Kızılayı.
- KOCAHANOĞLU, Osman Selim. (2019). *Rauf Orbay'ın Hatıraları (1914-1945)*. İstanbul: Temel Yayınları.
- MÜNİM, Mustafa. (2023). *Kanlı Süngüler Kafkas Cephesi Hatıratı*. (Haz. Ahmet Yurttakal). İstanbul: Ötüken Yayınevi.
- SAİD Halim Paşa. (2021). *Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Savaşı*. (Çev. Fatih Yücel). İstanbul: Kronik Yayınları.
- SAKARYA, Musa Kâzım. (2021). *Bir Sakarya Savaşı Gazisinin Hatıraları*. (Haz. Tuğba Aydeniz). İstanbul: Timaş Yayınları.
- SPACKMAN, William Collis. (2021). *Esir Bir İngiliz Doktorun Kütulamare Anıları*. (Çev. Derin Türkömer). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TÜRKMEN, Zekeriya. (2019). *Ordulaşan Millet: Türkler Birinci Dünya Harbi'nden Türk İstiklâl Mücadelesine Uzanan Süreçte Ordu-Millet Dayanışması, Hunlardan Günümüze Türk Askerî Kültürü*. (Ed. A. Sefa Özkaya). İstanbul: Kronik Yayınları.

Makaleler

- AKBULUT, Gülpınar. (2009). "Sivas Şehri'nin Tarihi Coğrafyası". Cumhuriyet Üniversitesi Sivas: C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt:35. Sayı:2. s. 202-222.
- AKKOR, Mahmut. (2017). "I. Dünya Savaşı Döneminde Kafkasya'da Bulunan Türk Esirleri". VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi/ International Journal of Historical Researches, Yıl/Vol. 2, Kafkasya Özel Sayısı. s. 43-59.
- GENÇOĞLU, Mustafa. (2011). "1864 ve 1871 Vilâyet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma". Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt:2. Sayı:1. s. 29-50.
- KARAGÖZ, Mevlüt. (2019). "Birinci Dünya Savaşı'nda IV. Ordu Menzilinde Amele Taburları". Güvenlik Stratejileri Dergisi, Cilt: 15. Sayı: 30. s. 379-415.
- KURAT, Akdes Nimet. (1967). "Brest-Litovsk Müzakereleri ve Barışı (20 Aralık 1917-3 Mart 1918)". Belleten, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Cilt: 31. Sayı: 123. s. 375-413. Erişim: 05.12.2024. tur (belleten.gov.tr)
- KÖSTÜKLÜ, Nuri. (2015). "Osmanlı Devleti'nin Polonya Asıllı Esirlere Yaklaşımı Ve Türkiye'de Ölen Polonyalı Esirler (1915-1918)". Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. Cilt: 31. Sayı: 92. s. 1-30. Erişim: 27.11.2024 <https://atamdergi.gov.tr/tam-metin-pdf/37/tur>
- ÖZEL, Ahmet. (2003). "İslam'da ve Günümüz Devlet Hukukunda Savaş Esirleri". İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi. Sayı:1. s. 105-122.
- SEZER, Cemal. (2012). "Birinci Dünya Savaşı'nda Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Sağlık Alanındaki Faaliyetleri". History Studies International Journal of History, Cilt:4. Sayı:4. s. 373-384.
- TUNALI, Yasemin Türkkan. (2017). "I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Topraklarındaki Romen Esirler". Cumhuriyet Tarihi Araştırmalar Dergisi, Sayı: 25. s. 80-116.

Elektronik Kaynaklar

BEYOĞLU, Süleyman. Ermeniler Amele Taburlarında. Erişim: 28.11.2024. <https://docplayer.biz.tr/5404565-Ermeniler-amele-taburlarinda.html>

DEMİREL, Ömer. "Sivas". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C:37. İstanbul (2009). Erişim: 05.12.2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sivas>

JONES, Heather. "Prisoners Of War, International Encyclopedia Of The First World War". 8 Ocak 1914. Erişim: 18.11.2024. https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/prisoners_of_war

ÖZEL, Ahmet. (1995). "Esir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C:11. İstanbul. Erişim: 03.12.2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/esir>

ROGAN, Eugene. "Büyük Savaşın Osmanlı Cephesi'ndeki Esirleri". İstanbul: Orien-Insitut. (Çev. Dr. Hasan Aksakal). Erişim: 29.11.2024. rogan_pera_33_tr.pdf (perspectivia.net)

SATAN, Ali. "Birinci Dünya Savaşı'nda Amele Taburları". Erişim: 30.11.2024. <https://turksandarmenians.marmara.edu.tr/tr/i-dunya-savasinda-amele-taburlari/>

YANIKDAĞ, Yücel. "Prisoners Of War (Ottoman Empire/Middle East)". Prisoners of War (Ottoman Empire/Middle East). Erişim: 20.11.2024. (1914-1918-online.net).

Чернявский, Станислав. Опыт русской дипломатии в Первой мировой войне, Читать онлайн «Дипломатия России. Опыт Первой мировой войны», Станислав Чернявский – ЛитРес. Erişim: 03.12.2024. (litres.ru)

Raporlar

COTTERI, Cedric. The 1918 Bern Agreements: Repatriating Prisoners in a Total War, Detention / Humanitarian Action, 29 Mart 2018, The 1918 Bern Agreements: repatriating prisoners in a total war - Humanitarian Law & Policy Blog. Erişim: 05.12.2021. (icrc.org)

Miscellaneous No: 24 (1918) Report On The Treatment Of British Prisoners Of War In Turkey, Presented To Parliament By Command Of His Majesty. Erişim: 30.11.2024. <https://www.bl.uk/collection-items/report-on-treatment-of-british-prisoners-of-war-in-turkey>

MM. Alfred Boissier et D'Adolphe Visser, Comité International De La Croix-Rouge, Documents publies a l'occasion de la Guerre Europeenne (1914-1917) RAPPORTS de MM. Alfred Boissier et D' Adolphe Visser sur leur inspection des camps de prisonniers en Turquie, Octobre 1916 a Janvier 1917, Marc 1917. Erişim: 02.12.2024. <https://grandeguerre.icrc.org/en/Camps/Afioun-Kara-Hissar/107/fr/>

Tezler

IŞILDAK, Sinan. (2014). R. 1330/m. 1914 Tarihli Sivas Kızılırmak Gazetesi'nin 52-77. Sayıları (Günümüz Türkçesine Aktarımı Ve Değerlendirmesi). Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı. (Yüksek Lisans Tezi).

KALKAN OKUR, Nesrin. (2022). Birinci Dünya Savaşı'nda Sivas Esir Kampı. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı. (Yüksek Lisans Tezi)

ORAN ARSLAN, Nebahat. (2003). Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Rus Savaş Esirleri Ve Bunların İadeleri. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Doktora Tezi).

Gazeteler

Ahali Gazetesi. Sayı: 51. 18 Haziran 1922.

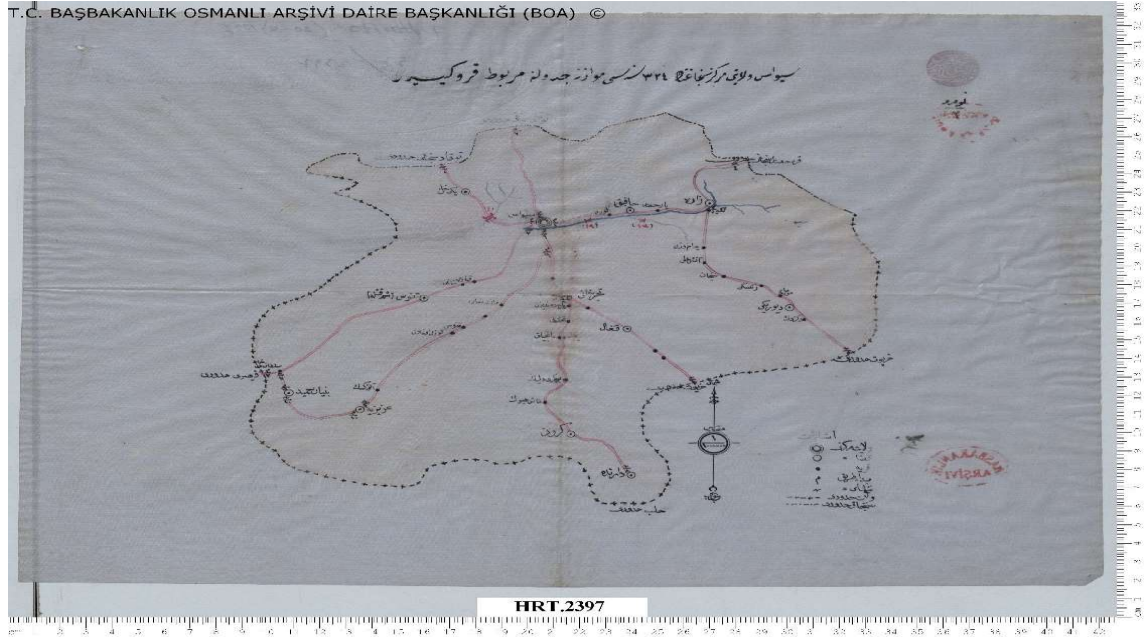
Haber Gazetesi, Sayı: 10. 3 Mayıs 1923.

İnternet Sitesi

Sivas. Erişim: 26.11.2024. <http://www.maggiéblanck.com/Azarian/Sivas.html>

Vital Cuiet, Sivas – Asya'da Türkiye: İdari Coğrafya, İstatistikler. Erişim: 01.12.2024. <http://www.maggiéblanck.com/Azarian/Sivas.html>

EKLER

EK 1: 13 Mart 1909, Sivas haritası (BOA, HRT.H., 2397)

EK 2: 1890'lı yıllarda yapılmış olan Sivas Aramyan Ermeni Okulu, Birinci Dünya Savaşı sırasında esirlerin kaldığı garnizon binalarından biri olarak kullanılmıştır.

(Sivas, Erişim: 04.12.2024, <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=17584&start=460>).

EK 3: Birinci Dünya Savaşı sırasında Ankara-Sivas Hattı'nın bir kısmı esirler tarafından Kızılrmak'ta yapılmıştır. (Sivas, Erişim: 04.12.2024.

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=17584&start=470>)

EK 4: Anadolu'da Bulunan Üsera Garnizonlarında esir edilmiş olan Fransız, Rus Askerleri (Kızılay Arşiv Belgelerinde Savaş Esirleri, s. 69).

EK 5: Sildomirski Naum isminde esir bir neferin kartı. Nefer, 15. Kafkas Alayı. Poltava Vilayetinden, 21 yaşında, 23.5.1916 tarihinde Mamahatun civarında esir olmuş. Sivas Üsera-ı Harbiye Garnizonunda 2918 numara (KA, 674/228).

